

НИВО И ДИНАМИКА ПАРЦИЈАЛНИХ ПРОДУКТИВНОСТИ КАО ИНДИКАТОРИ КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДЕ

Катарина Марковић¹

Абстракт: Конкурентност, као један од фактора успеха, као и у свим осталим сегментима економског живота, квантификује се и у пољопривреди. Остварени ниво конкурентности пољопривреде на домаћем тржишту, као и у међународним оквирима, може се квантификовати применом различитих методолошких поступака. У овом раду приказана је методологија у оквиру које се као индикатори конкурентности пољопривреде користе ниво и динамика парцијалних продуктивности, односно продуктивности рада и продуктивности земљишта. На основу статистичке базе података Организације за храну и пољопривреду (ФАО) израчунати су ниво и динамика парцијалних продуктивности у пољопривреди Србије и појединих земаља Европске Уније. Наведени индикатори послужили су као основа за компаративну анализу конкурентности пољопривреде Србије и земаља чланица Европске Уније.

Кључне речи: конкурентност, пољопривреда, продуктивност, продуктивност рада, продуктивност земљишта

Увод

Конкурентност, као пресудни фактор успеха на домаћем и иностраном тржишту, анализира се у многим дисциплинама и са различитих аспеката. Сходно томе, јединствене и опште прихваћене дефиниције појма конкурентности, још увек, нема. Поред осталих бројних интерпретација овог појма, конкурентност се може схватити и као побољшање положаја појединца, предузећа и државе у поређењу са другим сличним ентитетима.

Без обзира да ли се заснива на образовању, предузетништву, иновацијама или неком другом фактору, повећање конкурентности у доба

---

¹ Др Катарина Марковић, асистент, Пољопривредни факултет, Нови Сад.

глобализације се намеће као императив. Повећање конкурентности доводи до побољшања економског положаја, не само државе, него и сваког појединца, јер се на основу повећања конкурентности и дохотка утиче и на подизање нивоа животног стандарда.

Пољопривреда је један од елемената економског система сваке земље у коме је изузетно важно постићи задовољавајући ниво конкурентности. При томе, не треба занемарити чињеницу да се успех у међународним размерама не може очекивати без претходно постигнутог високог нивоа конкурентности на домаћем тржишту.

С обзиром да се ради о економској категорији, подложној компаративној анализи, конкурентност пољопривреде се може квантификовати применом различитих метода. Циљ овог рада је да укаже на специфичности и могућност примене једног методолошког приступа за квантификовање конкурентности у пољопривреди. Полазећи од тога да се у теорији и пракси продуктивност често користи као синоним за конкурентност, у фокусу овог истраживања биће теоријско објашњење и демонстрирање практичне примене парцијалних продуктивности као квантитативних показатеља конкурентности пољопривреде.

Метод истраживања и извор података

Парцијалне продуктивности пољопривреде, као квантификатори конкурентске способности аграрног сектора, изражавају се у виду продуктивности рада и продуктивности земљишта. Конкурентност пољопривреде може се анализирати на основу нивоа, као и динамике парцијалних продуктивности у одређеном периоду.

Ниво продуктивности рада (П/Р) представља однос оствареног обима производње и броја активног пољопривредног становништва и изражава у УСД по активном пољопривреднику. Ниво продуктивности земљишта (П/З) утврђује се као однос оствареног обима производње и пољопривредног земљишта и изражава у УСД по хектару. Динамика парцијалних продуктивности пољопривреде изражава се стопом раста, које се израчунавају применом експоненцијалне функције.

Као конвенционални фактор пољопривредне производње, рад (Р) према ФАО методологији представља број активног пољопривредног становништва. Земљиште (З) представља збир ораничног земљишта, земљишта под дугогодишњим засадима и земљишта под трајним ливадама и пашњацима. Обим производње (П) следствено методологији ФАО, изражава се у доларима по ценама за одређену базну годину.

Резултати и дискусија

Постизање одговарајућег степена конкурентности један је од најважнијих услова који би одређена земља требало да испуни како би добила „зелено светло“ за прикључење Европској Унији. Овај критеријум, поред осталих, дефинисао је Савет Европе на конгресу у Копенхагену 1993. године. Све земље које имају претензије за чланство у Европској Унији дужне су да усмере своје активности ка што успешнијем испуњењу постављених критеријума.

Прикључење наше земље међународним интеграцијама, између осталог, подразумева и одговарајућа структурна прилагођавања и динамичне реформске подухвате у сектору пољопривреде. Искуства земаља Централне и Источне Европе, које су 2004. године постале чланице Европске Уније, показују да се остваривање потребног степена конкурентности аграрног сектора сматра једним од најсложенијих задатака у процесу хармонизације са стандардима Уније.

Израчунавањем Индекса пословне конкурентности и Индекса конкурентности раста, Светски економски форум сваке године формира ранг листу земаља према оствареном степену конкурентности њихових привреда. Србија је у ову анализу укључена од 2002. године. Према подацима из 2005. године конкурентност наше привреде може се оценити као крајње незадовољавајућа, с обзиром да се од 102 земље обухваћене извештајем, налазимо на 86. месту. Иако је аграрни сектор Србије до сада био искључен из систематских истраживања конкурентности, на основу резултата појединачних анализа постоје процене да је стање конкурентности наше пољопривреде далеко испод нивоа Европске Уније, али и земаља из нашег непосредног окружења.

Разлози за низак ниво конкурентности наше пољопривреде су бројни и разноврсни. Поред фактора који су условили ниску конкурентску способност привреде у целини, у области пољопривреде делују додатни лимитирајући чиниоци. Наиме, недовољна инвестициона улагања и константни вишедеценијски недостатак капитала условили су техничко-технолошко заостајање нашег аграрног сектора. У таквим условима, пољопривредно-прехранбени производи из Србије, генерално посматрано, нису довољно конкурентни на европском и светском тржишту, како у погледу цена, тако и квалитета. Пад продуктивности и изостанак примене технолошких иновација у пољопривредној производњи условљавају недовољну спремност за испуњавање ригорозних стандарда квалитета и безбедности хране. Управо то су критеријуми који се на пробирљивом тржишту Европске Уније данас постављају као приоритет.

У циљу да се укаже на достигнути степен конкурентности пољопривреде Србије и да се изврши компарација са земљама Европске Уније, у овом раду биће приказани резултати истраживања нивоа и динамике парцијалних продуктивности пољопривреде. Период обухваћен анализом подељен је на два подперода: предтранзициони (од 1961. до 1989. године) и транзициони (од 1989. до 2003. године). На тај начин омогућено је сагледавање утицаја транзиционих процеса у области пољопривреде и њихово одражавање на динамику продуктивности и конкурентности. Ниво и динамика продуктивности рада и продуктивности земљишта у нашој земљи, ради добијања што реалнијих резултата анализе, упоређени су са релевантним показатељима у Европској Унији са 15 и 25 земаља чланица, као и са Мађарском и Холандијом. Наиме, Холандија је једна од земаља Уније у којој пољопривреда представља један од кључних елемената привредне структуре и на високом је нивоу развоја. Сличности у аграрној структури, као и искуства у процесу транзиције, основни су разлози због којих је у анализу, у циљу компарације са Србијом, укључена и Мађарска.

Табела 1. Компарација нивоа продуктивности рада (П/Р)
Table 1 Comparing the level of labour productivity (P/R)
(у хиљ.УСД/акт.пољ.) (thousands of USD per farmer)

Земља State	Предтранзициони период Pre-tranzitional period	Транзициони период Tranzitional period	Период 1961-2003. Period from 1961 to 2003
Србија Serbia	1,97	3,16	2,25
ЕУ-15 EU-15	7,42	16,74	10,55
ЕУ-25 EU-25	5,84	11,38	7,69
Мађарска Hungary	3,71	7,66	4,46
Холандија Netherlands	17,01	28,97	20,53

Извор: www.faostat.org, прорачун аутора
Source: www.faostat.org, author's calculation

На основу података из Табеле 1. може се извести закључак да је ниво продуктивности рада у нашој земљи знатно испод нивоа који је постигнут у

земљама Европске Уније. Тако, на пример, распон у нивоима продуктивности рада у пољопривреди Србије и ЕУ-15 у предтранзиционом периоду износи 1:3,76, а у току транзиционог периода повећава се на чак 1:5,29. Нешто мањи распони у нивоима продуктивности рада у пољопривреди постоје када се подаци за нашу земљу пореде са ЕУ-25, што је и логично с обзиром на знатно нижи ниво развијености пољопривреде чланица које су се Унији прикључиле 2004. године. Ипак, оно што се може окарактерисати као крајње негативна појава јесу разлике које постоје у нивоима продуктивности рада у пољопривреди између Србије и Мађарске. С обзиром да се ради о држави која припада групи бивших социјалистичких земаља, забрињавајућа је чињеница да је ова земља остварила скоро дупло већу продуктивност рада у пољопривреди у односу на Србију.

Табела 2. Компарација нивоа продуктивности земљишта (П/З)
Table 2 Comparing the level of land productivity (P/L)
(у хиљ.УСД/ха) (thousands of USD per farmer)

Земља State	Пред- транзициони период Pre-tranzitional period	Транзициони период Tranzitional period	Период 1961-2003. Period from 1961 to 2003
Србија Serbia	0,57	0,62	0,58
ЕУ-15 EU-15	0,76	1,01	0,84
ЕУ-25 EU-25	0,75	0,95	0,81
Мађарска Hungary	0,66	0,74	0,68
Холандија Netherlands	2,69	4,10	3,13

Извор: www.faostat.org, прорачун аутора
Source: www.faostat.org, author's calculation

Као и код продуктивности рада, ниво продуктивности земљишта у нашој земљи нижи је у односу на земље Европске Уније. Међутим, како емпиријски подаци показују, распон тих разлика знатно је мањи у односу на разлике у нивоима продуктивности рада (Табела 2.). На нагло опадање продуктивности земљишта у Србији евидентно је утицао процес транзиције, с обзиром да је условио пад производње по јединици обрадиве површине. То је

проузроковало даље продубљивање разлика у нивоима продуктивности земљишта наше земље и земаља Европске Уније. Као илустративан пример могу да послуже подаци о нивоу продуктивности земљишта у Холандији, који је у целокупном анализираним периоду био пет пута већи у односу на Србију.

Динамика раста продуктивности рада у нашој земљи била је знатно више изражена у почетном периоду у односу на транзициони период. Изражено низак ниво продуктивности рада на почетку предтранзиционог периода, условио је динамично повећање овог показатеља кокурентности пољопривреде. Почетак транзиције, који је условио опадање обима пољопривредне производње, имао је негативан утицај на стопе раста продуктивности рада у нашем аграрном сектору. Индикативно је да је сличан тренд раста присутан у и Мађарској, чија аграрна структура има бројне заједничке карактеристике са аграрном структуром Србије. Убедљиво најдинамичнији раст продуктивности рада у пољопривреди остварила је Европска Унија у чијем је саставу било 15 земаља чланица. За целокупни анализирани период тај раст је изражен стопом од 4,31% годишње (Табела 3.).

Табела 3. Стопе раста продуктивности рада (у %)
Table 3 Rate of growth of labour productivity (in %)

Земља State	Предтранзицио ни период Pre-tranzitional period	Транзициони период Tranzitional period	Период 1961-2003. Period from 1961 to 2003
Србија Serbia	5,44	2,11	3,28
ЕУ-15 EU-15	4,76	3,80	4,31
ЕУ-25 EU-25	4,35	2,83	3,67
Мађарска Hungary	5,92	2,26	4,05
Холандија Netherlands	4,43	2,24	3,24

Извор: www.faostat.org, прорачун аутора
Source: www.faostat.org, author`s calculation

Табела 4. Стопе раста продуктивности земљишта (у %)
Table 4 Rate of growth of land productivity (in %)

Земља State	Предтранзициони период Pre-tranzitional period	Транзициони период Tranzitional period	Период 1961- 2003. Period from 1961 to 2003
Србија Serbia	3,34	-0,22	1,38
ЕУ-15 EU-15	2,16	0,69	1,64
ЕУ-25 EU-25	2,15	0,27	1,47
Мађарска Hungary	2,93	-0,44	1,24
Холандија Netherlands	4,13	-0,03	2,70

Извор: www.faostat.org, прорачун аутора
Source: www.faostat.org, author's calculation

Кретање продуктивности земљишта у Србији у целокупном анализираном периоду, изражено је стопом раста од 1,38%. Приближно иста динамика посматране појаве односи се и на подручје Европске Уније. Продуктивност земљишта у Србији у предтранзиционом периоду имала је знатно већу динамику повећавања у односу на земље чланице Уније. Транзициони период, међутим, доводи до пада производње, па се током последње две деценије прошлог века не само успорава раст, него долази и до опадања продуктивности земљишта у Србији. Наиме, у транзиционом периоду стопа раста продуктивности земљишта у нашој земљи била је негативна и износила је -0,22% (Табела 4.).

Закључак

С обзиром на значај који пољопривреда има у привредној структури Србије, унапређење конкурентске способности аграрног сектора представља битан сегмент припрема за прикључење Европској Унији. Као земља која располаже релативно повољним природним условима за развој пољопривреде, Србија би основне разлоге за незадовољавајућу кокунентску способност својих пољопривредних производа требало да тражи у неадекватним економским и политичким мерама.

Евидентно опадање продуктивности по активном пољопривреднику, али и по хектару обрадиве површине у Србији, указује на потребу хитног спровођења системских решења која би допринела повећавању продуктивности, као једног од кључних индикатора конкурентности пољопривреде.

Литература

1. Марковић, К. (2008): «Трансформација Заједничке аграрне политике Европске Уније и импликације на пољопривреду Србије», Економски факултет, Суботица
2. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије (2004): «Конкурентност пољопривреде Србије», Београд
3. Његован, З. (2007): «Macroeconomic Aspects of the Competitiveness in Serbia and Montenegro: Building a new Paradigm», часопис: “Agora Without Frontiers“, Institute of International Economic Relations, Volume 12, No 2, Athens, Greece
4. Његован, З., Бошковић, О. (2006) «Стратегија конкурентности пољопривреде у републици Србији», Копаоник бизнис форум 2006 »Србија 2012: развој, финансијски сектор и конкурентност«, Савез економиста Србије (СЕС), Копаоник
5. Његован, З., Шеварлић, М. (1997): «Глобални токови светске привреде и конкурентност агробизниса земаља у транзицији», тематски зборник *Аграрни и рурални развој у системским реформама*, Институт за економику пољопривреде, Београд
6. Пејановић, Р., Његован, З., Тица, Н. (2007): «Транзиција, рурални развој и аграрна политика», монографија, Пољопривредни факултет, Нови Сад
7. Frohberg, К., Hartmann, М. (1997): “Comparing Measures of Competitiveness”, Discussion Paper No.2, Institute of Agriculture Development in Central and Eastern Europe, Halle (Saale), Germany
8. www.faostat.org

Примљено: 21.10.2008.

Одобрено: 26.06.2009.

UDC: 631:338.312+339.137

**LEVEL AND DYNAMICS OF PARTIAL PRODUCTIVITY AS
INDICATORS OF COMPETITIVENESS IN AGRICULTURE**

Katarina Marković, Ph. D.
Faculty of Agriculture Novi Sad

Summary

As one of the factors of success, competitiveness is measured in all sectors of economy and also in agriculture. Level of competitiveness of agriculture on domestic and world market can be quantified by using different methodology. As indicators of competitiveness of agriculture in this paper are used level and dynamic of partial productivity – labour productivity and land productivity. Food and Agriculture Organization (FAO) statistical data was source for estimating those indicators. Labour productivity and land productivity are measured for Serbian agriculture and agriculture in different countries in European Union.

Key words: competitiveness, productivity, labour productivity, land productivity

Author`s address:

Dr Katarina Marković
Poljoprivredni fakultet
Trg Dositeja Obradovića 8
Novi Sad
e-mail: katarina@polj.ns.ac.rs